

## **Адаптування навчальних завдань як засіб індивідуалізації навчання молодших школярів**

Одним з вирішальних факторів розвитку суспільних процесів є збільшення ролі людського фактору у будь-яких системах. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є актуалізація потенційних можливостей членів суспільства та реалізація їх у процесі життєдіяльності.

Це вимагає перебудови навчально-виховного процесу в установах освіти на основі реалізації індивідуального підходу до підростаючої особистості. Тому що, однією з основних причин відносно низької ефективності навчально-виховного процесу, на думку багатьох науковців, є недостатня індивідуалізація навчального процесу.

Ідеєю індивідуалізації навчання пронизані дослідження ряду таких науковців як Е. С. Рабунського, В. І. Загвязинського, Л. П. Книш, Т. М. Ніколаєвої, А. П. Аристової, І. Т. Огороднікова, М. Н. Данилова, Л. С. Виготського, Д. М. Богоявленського, Е. Н. Кабанової-Міллер, Г. С. Костюка, Н.А. Менчинської, Б. М.Теплова та ін.

До питання організації індивідуального підходу до молодших школярів у процесі вивчення окремих предметів підготовки звертаються науковці значно рідше (О. Я. Савченко. С. П. Логачевська, Г. І. Коберник та ін.)

Однак, у педагогічних дослідженнях недостатньо вивчалася проблема індивідуалізації навчання шляхом адаптування навчальних завдань, зокрема у початковій школі.

У “Педагогічній енциклопедії” індивідуалізація розглядається як “...організація навчального процесу, за якого вибір способів, засобів, темпу

навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їх здібностей до навчання”[4, с. 201].

У дослідженнях В. А. Крутецького, М. В. Ляховицьких, С. Ю. Ніколаєвої індивідуалізація навчання трактується як максимальне наближення процесу навчання до оптимальної моделі, коли кожен учень працює у зручному для нього темпі, манері, що відповідають його загальній підготовці, здібностям, обсягу оперативної пам’яті, рисам характеру та емоційному стану.

Поняття «індивідуалізація» навчання, що склалося в даний час, розглядається всіма науковцями і як необхідна умова, і як ефективний засіб особистісно орієнтованого начального процесу.

Виходячи з того, що великий вплив на ефективність процесу навчання мають індивідуальні особливості в розумінні таких компонентів пізнавальної діяльності, як сприймання, увага, пам’ять, мислення, а також спеціальні здібності, в загальному розумінні поняття “індивідуалізація навчання” розглядається, як пристосування навчальних впливів до індивідуально-психологічних особливостей кожного учня, з одного боку й створення сприятливих умов для розвитку спеціальних здібностей і можливостей учнів, з другого.

Під час використання поняття “індивідуалізація навчання” необхідно мати на увазі, що при його практичному здійсненні мова йде не про абсолютну, а відносну індивідуалізацію. В межах шкільної практики індивідуалізація завжди відносна з таких причин:

- 1) переважно враховуються індивідуальні особливості не кожного окремого учня, а групи учнів, які володіють приблизно схожими особливостями;

- 2) враховуються тільки відомі особливості або їх комплекси й саме такі, які важливі з точки зору навчання, й поряд із цим може використовуватися ряд особливостей, врахування яких у конкретній формі індивідуалізації

неможливе або навіть не так вже необхідне (наприклад різні властивості характеру або темпераменту);

3) іноді відбувається врахування деяких властивостей або стану тільки в тому випадку, якщо саме це важливо для конкретного учня (наприклад, талановитість у якій-небудь галузі, порушення здоров'я);

4) індивідуалізація реалізується не в усьому обсязі навчальної діяльності, а епізодично або в якому-небудь виді навчальної роботи.

Ми підтримуємо думки авторів, які вважають, що індивідуалізація процесу навчання передбачає вибір такої стратегії, яка максимально сприяла б розвитку особистості. Педагог повинен шукати ті специфічні для кожного не схожі, неповторні умови, які б вплинули на формування визначальної риси характеру, на розвиток якостей особистості, життєвої активності. Як показало наше дослідження, одним із ефективних засобів індивідуалізації навчання молодших школярів є адаптування навчальних завдань до актуального рівня їх навчальних компетенцій («зони найближчого розвитку»).

Учені розглядають адаптацію [від лат. *adaptatio* - пристосування] як процес пристосування будови до нових умов існування [1; 3; 4].

Проте, в педагогіці вчені ведуть мову про адаптацію живих організмів до оточуючого середовища. А ми будемо розглядати адаптування навчальних завдань до особистості учня.

Вимога адаптувати (пристосувати, зробити зручнішим) процес навчання і виховання проголошена ще Я. А. Коменським як один із основних принципів навчання принцип природовідповідності.

В основу адаптування завдань ми кладемо пристосування їх до відповідного рівня готовності учня розв'язувати дане завдання. На нашу думку, повинна існувати єдність між готовністю молодшого школяра сприймати та перетворювати інформацію й формою подачі навчального завдання. Має відбуватися пристосування завдань до особистості, тоді вона буде здатною сприймати відповідні впливи на її інтелект, "переробляти,"

"зберігати" й "відтворювати" їх у наступних взаємодіях з навколишньою дійсністю [3].

Тобто, щоб відбулася адаптація можливостей учнів молодшого шкільного віку до сприймання певного навчального матеріалу, доцільно педагогу починати з адаптування завдань до відповідного рівня навчальних компетенцій кожного з учнів або групи учнів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, дає можливість зробити висновки, що адаптування завдань є:

- одночасно процесом і результатом пристосування їх змісту до індивідуальних особливостей окремих особистостей, або їх груп;

- компонентом адаптування завдання до індивіда, є видозміна його подачі, що відповідає рівню навчальних компетенцій школяра на момент розв'язання цього завдання;

- складовою видозміни завдань є різні види підказок до розв'язання даного завдання, або ускладнення їх.

Адаптування завдань пов'язане з конкретною "метою", яка спрямована на конкретний результат передбачений навчальною програмою.

Адаптовані до рівня навчальних компетенцій завдання, що пропонуються учню початкової школи, мають бути доступними, посильними, розв'язуючи які, він може показати свої здібності, розкрити потенційні можливості, звільнитися від страху перед майбутньою роботою.

Наше дослідження переконало, що дотримання певних педагогічних умов при адаптуванні завдань до рівня навчальних компетенцій молодших школярів, забезпечує успішне засвоєння програмового матеріалу кожним індивідом. Розв'язування таких завдань сприяє:

- розвитку логічного мислення молодшого школяра;
- урахуванню органічних потреб дитини та поступове привчання до самостійності та активності у процесі навчально-пізнавальної діяльності;
- формуванню: а) віри у свої сили; б) почуття успіху, яке стає стимулом навчально-пізнавальної активності для подальшого навчання підростаючої

особистості;

- своєчасному засвоєнню молодшим школярем навчального матеріалу та набуттю необхідних навчальних умінь та навичок;

- збереженню та розвитку повноцінного фізичного, психічного та соціального "Я" молодшого школяра;

- забезпеченню емоційного комфорту, задоволення від перебування в школі.

Розв'язування адаптованих до рівнів навчальних компетенцій учнів навчальних завдань впливає на зміну їх форм поведінки, що виражається у впевненості, активності, сміливості школяра. Універсальним критерієм їх адаптованості є певний баланс, тобто оптимальна узгодженість між актуальним рівнем навчальних компетенцій особистості та формою пристосування до них завдань.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що зовнішнім критерієм адаптованості завдань є здатність включення суб'єкта в процес їх розв'язування.

У ролі внутрішніх критеріїв адаптованості є забезпечення поступового переходу накопичених кількісних змін особистості у нову якість.

Показником адаптованості завдань є вплив на емоційний (задоволеність, позитивний стан психіки), ціннісний (зміна спрямованості й відносин), когнітивний (пізнання нового), діяльнісний (активність у процесі навчально-пізнавальної діяльності) компоненти особистості.

Дослідження проблеми адаптування завдань до актуального рівня навчальних компетенцій молодших школярів, яка вивчена нами, дало можливість стверджувати, що критеріями ефективності адаптованих завдань є: емоційний стан дитини (афективний, неврівноважений, урівноважений), характер діяльності (самостійна, наслідувальна, повна бездіяльність), позитивне ставлення до відвідування занять, під яким розуміється задоволення навчальною діяльністю, ставлення до дитини дорослих та однолітків. Важливо

і на наступних етапах навчання підтримувати та закріплювати позитивний емоційний стан дітей.

Важливо, щоб адаптовані завдання передбачали поступовий перехід від простих до складніших видів роботи. Для сильніших учнів доцільні завдання, які були б не тільки більші за обсягом чи складніші за змістом, а й передбачали б елементи творчого пошуку, різні вправи з логічним навантаженням. Індивідуалізація навчальної роботи при цьому сприятиме не тільки підвищенню рівня навчальних компетенцій, а й розвитку самостійності всіх учнів, їхнього інтересу до навчання. Оскільки в умовах класно-урочного навчання школярі з різними рівнями навчальних компетенцій повинні оволодіти новим матеріалом одночасно, то для індивідуалізації навчання варто здебільшого добирати завдання, які передбачають спільну пізнавальну мету чи мають той самий зміст, але відрізняються ступенем складності і потребують різної допомоги. Адже відомо, що учні початкових класів, в тому числі й з низьким рівнем навчальних компетенцій, при відповідній допомозі спроможні виконати досить складні вправи і повірити в свої можливості, що є стимулом його подальшої навчально-пізнавальної діяльності.

Правильно підібрані або подані завдання, що відповідають рівню навчальних компетенцій молодшого школяра, розвивають його мислення, сприяють формуванню навичок самоконтролю.

Щоб мати надійну основу для адаптування завдань, вчителю слід систематично у спеціальному зошиті фіксувати помилки, утруднення кожного учня.

Адаптування навчальних завдань допомагає індивідуалізувати роботу з учнями, спонукає формування інтересу до всебічного осмислення зв'язків між даними й шуканими величинами, до пошуку раціональних способів виконання завдань. Адаптування забезпечує виконання посильних завдань, що дає змогу створити ситуацію успіху, тобто бажання вчитися.

Розв'язання адаптованих до рівня навчальних компетенцій молодших школярів завдань сприяють поліпшенню саморегулювання пізнавальної

діяльності учнів, стимулюванню навчально-пізнавальної активності, самоконтролю, а вчителів допомагають у здійсненні індивідуального підходу до учнів, у оптимальному керівництві процесом навчання.

## ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Захарова Н. М. Соціальна адаптація старших дошкільників засобами ігрової діяльності / Н. М.Захарова // Дис. На здобуття наукового ступеня канд. Пед. Наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка.– К., 2007. – 242 с.
2. Коберник Г. І. Індивідуалізація й диференціація навчання в початкових класах: теорія та методика: Монографія / Г. І. Коберник – К.: Наук. Світ, 2002. – 231 с.
3. Милославова И. А. Адаптация как Социально-психологическое явление / И. А. Милославова // Социальная психология и философия. – 1999. – № 2. – С. 116 –118.
4. Педагогическая энциклопедия. В 4-х томах. Гл.ред. И. А. Капранов. –М.: Педагогика, 1964.– Т.1. – 436 с.

### Відомості про автора

- 1) *Коберник Галина Іванівна*
- 2) *Кандидат педагогічних наук, професор*
- 3) *Уманський державний педагогічний університет імені Павла*

### *Тичини*

- 4) *кафедра теорії початкового навчання*
- 5) *М.т. 0679984564*
- 6) *kaf\_tpn@mail.ru*

*Необхідність сертифіката підтверджую*